

Dorota Podgórska-Jachnik: *Przekaz pantomimiczny w komunikacji z dzieckiem niesłyszącym*. 2004. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ss. 234.

Amelia Dziurda-Multan

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Publikacja ta jest nieznacznie skróconą formą rozprawy doktorskiej pt. *Rozumienie treści przekazu w formie językowej i pantomimicznej przez dzieci niesłyszące z klas VII-VIII*.

D. Podgórska-Jachnik podjęła się zadania trudnego, a jednocześnie ważnego z punktu widzenia potrzeb współczesnej surdopedagogiki, skupiła się bowiem na wykorzystaniu pantomimy w kształceniu dzieci niesłyszących. Należy zaznaczyć, że wcześniej nie podejmowano badań empirycznych dotyczących roli pantomimy w komunikowaniu się niesłyszących.

Część teoretyczna omawianej tu monografii jest bogatym zbiorem zagadnień podstawowych dla rozważań o komunikacji z dzieckiem niesłyszącym. Na szczególną uwagę zasługuje psychopedagogiczna analiza wybranych aspektów procesu komunikacji interpersonalnej, przeprowadzona pod kątem wskazówek dotyczących oddziaływań rewalidacyjnych, kompensujących zaburzoną komunikację językową dzieci głuchych. Autorka słusznie twierdzi, że potrzebne są naukowe badania dotyczące komunikacyjnych aspektów zachowań językowych ludzi, by rozwijać teorię komunikowania się osób z uszkodzonym słuchem. Teoria ta, w świetle współczesnej wiedzy, ma ogromne znaczenie dla kompensacji ograniczeń językowych osób z uszkodzonym słuchem.

W pracy termin „pantomima” jest używany w dwu znaczeniach: jako ekspresja całego ciała oraz jako obszerniejsza, pełna wypowiedź gestowo-mimiczna w postaci autonomicznego rodzaju sztuki teatralnej. Autorka wyjaśnia, że zakres stosowania tego środka w surdopedagogice może być bardzo szeroki: od uzupełniania różnego rodzaju przekazów językowych, aż po autonomiczną alternatywę komunikacyjną. Sztuka pantomimiczna, ze swą tradycją sięgającą 3-4 tysięcy lat, nie może być uważana za ograniczoną ze względu na możliwości wyrazowe. Spośród innych zjawisk scenicznych wyróżnia ją wykorzystywanie ciała ludzkiego jako podstawowego tworzywa oraz kształtowanie wypowiedzi wyłącznie w formie gestowej, mimicznej i ruchowej. Wizualny charakter sztuki pantomimicznej w wyjątkowy sposób przystaje do możliwości ekspresywno-impresywnych ludzi z ubytkiem słuchu. Współczesne tendencje, akcentujące rozwój języka i komunikacji, sprzyjają możliwości wykorzystania pantomimy w edukacji. Stwarza ona bowiem możliwość naturalnego, niewerbalnego porozumiewania się z osobami głuchymi. I chociaż zakres przenoszenia informacji w przekazie pantomimicznym jest ograniczony, to można wykorzystać ją do wyjaśniania nieznanych słów i pojęć, kształtowania konstru-

kcji składniowych, ilustrowania tekstu, wprowadzania w tematykę literatury dziecięcej. Wzrost pantomimy wynika z tego, iż rozgrywając się w konkretnym czasie i przestrzeni, ukazuje relacje między przedmiotami i zjawiskami przedstawionymi w tekście. Za stosowaniem pantomimy przemawia jeszcze inny fakt. Otóż mimo posiadania rozbudowanych zbiorów-słowników wizualnych nauczyciel nie jest w stanie przewidzieć luk leksykalnych, które pojawiają się w rozmowie z uczniem, więc – a stwierdzenie to wynika z obserwacji pracy nauczycieli dzieci głuchych – pantomima jest środkiem stosowanym powszechnie, choć intuicyjnie.

Pracę tworzą cztery rozdziały oraz bibliografia i aneks.

W pierwszym rozdziale pt. *Odbiór i rozumienie przekazu w procesie komunikowania się interpersonalnego* zaprezentowano proces komunikacji, przybliżając to, co umożliwia ludziom przekazywanie różnorodnych treści zgodnie z intencją nadawcy. W rozdziale tym autorka dokładnie opisała język, stanowiący narzędzie komunikacji, a szczególnie jedną z form komunikacji językowej, jaką jest czytanie. Czytanie tekstu pisanego było bowiem jedynym możliwym standardem w badaniu rozumienia przekazu językowego przez dzieci głuche.

Kompetencja językowa i komunikacyjna dzieci głuchych to problem obejmujący rozdział II omawianej rozprawy. Autorka odwołuje się w nim do zagadnienia rozwoju zdolności porozumiewania się w warunkach optymalnych oraz w warunkach podmiotowego deficytu w zakresie percepcji słuchowej. Omawia również kwestie związane z konsekwencjami rozwojowymi głuchoty, osiągnięciami i ograniczeniami językowymi oraz trudnościami uczniów głuchych w czytaniu.

Kolejnym problemem zasygnalizowanym w tym rozdziale są kontrowersyjne poglądy dotyczące wpływu głuchoty na myślenie. Dokonany przez D. Podgórską-Jachnik przegląd literatury udowadnia istnienie zarówno poglądów wskazujących na wyraźne obniżenie poziomu intelektualnego niesłyszących, jak i niezależność rozwoju intelektualnego od głuchoty. Z przeglądu tego można wyeksplikować myśl, iż badania dowodzące niższego poziomu intelektualnego głuchych należy ocenić negatywnie. Wynika to z faktu, że wniosek ten budowany jest na podstawie wyników testów niewerbalnych, przeznaczonych dla słyszących (brakuje jednak dobrych, trafnych i rzetelnych narzędzi diagnozy psychologicznej głuchych). W efekcie dziecko niesłyszące, wyposażone w takie same struktury umysłowe, jednak operu-

jące innym tworzywem poznawczym, funkcjonuje inaczej niż dziecko słyszące.

Rozdział ten zamykają rozważania na temat ujemnych stron zjawiska zwanego hiperleksją, po czym następuje podsumowanie obecnego stanu badań nad edukacyjnymi aspektami rozwoju języka i komunikacji dzieci z uszkodzeniami słuchu.

W kolejnym, trzecim rozdziale pt. *Cel badań, problematyka i hipotezy badawcze* Autorka przedstawiła metodologiczne podstawy badań, zawarła także ogólny schemat przeprowadzonego eksperymentu oraz informacje na temat organizacji badań i specyfiki badanych grup. Wyjaśniła ponadto, że głównym celem było zbadanie skuteczności komunikacyjnej pantomimy oraz wykazanie jej walorów dydaktycznych. Dostosowując to zadanie badawcze do zakresu planowanych poszukiwań, pozostawało uzasadnić, w jaki sposób rodzaj i forma przekazu (niejęzykowy w formie pantomimy, językowy w formie tekstu, ich kompilacja) wpływają na poziom rozumienia treści. Ponieważ jednak pantomima nie dysponuje własnym językiem w ścisłym tego słowa znaczeniu, nie było możliwości dosłownego przełożenia wypowiedzi słownej na gestową. Można było mówić o ich większej lub mniejszej odpowiedniości. Jednak z dydaktycznego punktu widzenia, jak pisze D. Podgórska-Jachnik, to ograniczenie stało się równocześnie zaletą z uwagi na fakt, że pantomima nie zastępowała wypowiedzi słownej, nie była wobec niej konkurencyjna i nie wiązała się z ryzykiem, że jej stosowanie zahamuje rozwój językowy.

Szczegółowe pytania badawcze, sformułowane w rozprawie, brzmią następująco:

1. Jaki jest poziom rozumienia przekazu językowego w formie tekstu pisanego przez dzieci niesłyszące i słyszące?

2. W jakim stopniu i zakresie przekaz pantomimiczny jest czytelny dla dzieci niesłyszających i słyszających?

3. Czy połączenie przekazu językowego z przekazem pantomimicznym wpływa na stopień zrozumienia każdej z tych form?

4. Czy różnice ilościowe i jakościowe w kompetencji komunikacyjnej dzieci niesłyszających wpływają na poziom i zakres rozumienia przekazu językowego i pantomimicznego?

5. Jaki charakter ma ekspresja słowna/migowa dzieci niesłyszających i słyszających, inspirowana każdą z wymienionych form przekazu?

Do badań wykorzystano: eksperyment pedagogiczny; test psychologiczny – Test Matryc Ravena; pomiar osiągnięć szkolnych – testy rozumienia czytanego tekstu; obserwację skategoryzowaną – KOZK opracowaną przez K. Krakowiak i M. Panasiuk; analizę wytworów – wypowiedzi słownych/migowych dzieci na temat treści zapamiętanych z czytanych tekstów. Ponadto charakter pomocniczy miała analiza dokumentów szkolnych oraz wywiady z nauczycielami.

Przeprowadzone przez autorkę badania pozwoliły ocenić poziom rozumienia przekazu językowego zawartego w czytanim tekście, poziom rozumienia przekazu niewerbalnego zawartego w scenie pantomimicznej oraz przekazu zawartego w obu połączonych formach. Należy też uzupełnić, iż wszyscy badani uczniowie osiągnęli wyniki świadczące o normie intelektualnej.

Rozdział IV, pt. *Analiza uzyskanych wyników badań*, będąc najobszerniejszym, zawiera wnikliwe omówienie zebranego materiału i weryfikację postawionych hipotez. Autorka oceniła w nim poziom czytania uczniów głuchych przy uwzględnieniu takich zmiennych, jak płeć, wpływy środowiskowe, przebieg rehabilitacji, poziom kompetencji komunikacyjnej. Na uwagę zasługują zwłaszcza wyniki porównawcze poziomu rozumienia oraz zakresu rozumienia pierwszej i drugiej warstwy komunikatu, zawartego w czytanim tekście i scenie pantomimicznej, oraz ekspresji słownej/migowej badanych, inspirowanej tymi dwoma formami przekazu. Należy dodać, iż dokonując wnikliwej analizy wyników swych badań, autorka przedstawiła także ich interpretację na tle aktualnych danych z literatury.

W tej części pracy D. Podgórska-Jachnik potwierdziła konieczność wprowadzenia kontekstu obrazowego, czyli scenki pantomimicznej, uzupełniającej odbieranie informacji zawartych w tekście czytanim. Przegląd materiału badawczego pozwolił bowiem stwierdzić, iż najlepsze rozumienie treści czytanego tekstu zapewnia dzieciom niesłyszącym połączenie przekazu językowego i pantomimicznego. Ponadto ekspresja słowna/migowa dzieci niesłyszających, inspirowana przekazem pantomimicznym, jest bogatsza niż ekspresja inspirowana wyłącznie przekazem językowym zawartym w czytanim tekście. Najważniejszym przesłaniem tego rozdziału jest – zgodna z ogólnymi tendencjami na temat wspierania rozwoju językowego dziecka w jak najwcześniejszym okresie życia – teza, iż dziecko niesłyszące należy wychowywać w jego naturalnym środowisku domowym.

Należy też podkreślić, że autorka wykorzystała obszerną literaturę przedmiotu, co udokumentowała zarówno w bibliografii, jak i w tekście rozprawy.

Polecając książkę Doroty Podgórskiej-Jachnik uwadze czytelników, wyrażam przekonanie, że stanowi ona pracę potrzebną do dalszego rozwoju polskiej surdopedagogiki. Wnosi bowiem nowe spojrzenie na kwestię połączenia przekazu językowego i pantomimicznego w komunikacji z dzieckiem z uszkodzeniem słuchu. Należy mieć nadzieję, że rozprawa ta będzie impulsem do dalszych badań poświęconych tej problematyce. Zapewne zainspiruje ona badaczy akademickich, praktykom zaś pomoże nazwać i zrozumieć intuicyjnie pojmowane dotąd zjawiska.